

A MAGYAR GAZDASÁG FEJLŐDÉSÉNEK NÉHÁNY REGIONÁLIS SAJÁTOSSÁGA*

Hazánk EU-csatlakozásának előkészítése során törekednünk kell a regionális különbségek csökkentésére, vagy legalábbis növekedésük megállítására. Ennek azonban csak akkor van realitása, ha egyrészt Magyarország képes lesz végrehajtani azokat az intézményi, szervezeti változtatásokat, amelyek alkalmassá teszik a megajánlott támogatások befogadására, másrészt ha az állam saját forrásainak felhasználásával aktív területi kiegyenlítő politikát folytat. A szerző tanulmánya a lehetséges és megteendő lépéseket veszi számba.

Az ország kis méretei ellenére jelentősek a gazdasági fejlettségbeli különbségek az egyes országrészek között. A gazdasági fejlettséget összefoglalóan kifejező egy főre jutó GDP szerint – melyet területi bontásban 1994 óta számol a KSH – a központi régió, ezen belül a főváros szerepe kiugróan nagy. Budapest egy főre jutó GDP termelése évről-évre egyre nagyobb mértékben (1994-ben 80%-kal, 1996-ban 86%-kal) haladta meg az országos átlagot, és így itt keletkezett a beszerzési áron számolt országos GDP 34-35%-a. A főváros előbbieken bemutatott túlsúlya biztosítja a közép-magyarországi régió első helyét a regionális összehasonlításban.

Az egy főre jutó GDP régióként az országos átlag
százalékában, 1994–96

Régió	1994	1995	1996
Közép-Magyarország	146	144	147
Közép-Dunántúl	86	91	92
Nyugat-Dunántúl	101	103	105
Dél-Dunántúl	84	82	80
Észak-Magyarország	70	73	69
Észak-Alföld	74	71	70
Dél-Alföld	83	83	81

Forrás: KSH

Az egy főre jutó GDP 78 százalékpontos különbsége a legfejlettebb és a legelmaradottabb régió között igen nagyak minősíthető, s a legnagyobb problémát az jelenti, hogy a fejlettségi távolság stabilnak mutatkozik.

A '90-es évtized első felében sommásan azt lehetett mondani, hogy a rendszerváltást követő nagy strukturális átalakulás során minden kedvezőnek minősíthető gazdasági folyamat a főváros és Nyugat-, illetve Közép-Dunántúl előnyét növelte, a negatív irányú változások pedig Észak-Magyarország és Észak-Alföld hátrányát fokozták. Az évtized közepe óta annyiban javult a helyzet, hogy önmagához viszonyítva valamennyi régió felmutat némi – legalább részleges – fejlődést, de ez egyelőre nem elégséges a hátrányok ledolgozásához, legjobb esetben is csak a további lemaradás lassítását, esetleg megállítását teszi lehetővé.

A GKI Rt prognózisa szerint az 1997–99 közötti időszakban megvalósult, illetve megvalósuló GDP növekedés alapvetően hasonló eloszlást mutat, mint korábban. Az ezekben az években üzembe helyezett új beruházások hatására némi arányeltolódás bekövetke-

* A tanulmány a GKI Rt. 1998. 4. sz. előrejelzése alapján Hegedűs Miklós, Molnár László, Némethné Pál Katalin, Petz Raymund és Zacher László tanulmányainak felhasználásával készült.

hetett Közép- és Nyugat-Dunántúl javára. Elképzelhető, hogy ennek nyomán mérséklődött hátránya a közép-magyarországi régióhoz képest.

A globális helyzetnél árnyaltabb képet kapunk, ha a fontosabb nemzetgazdasági ágak szerint is áttekintjük a területi változások főbb jellegzetességeit.

Ipar – építőipar

Ipar

Az ipari termelés az utóbbi években igen jelentősen bővült az országban, az 1998-as évi volumen-növekedés meghaladta a 12%-ot. 1999-re már kevésbé kedvezőek a kilátások, elsősorban a világ gazdaság és ezen belül az EU növekedésének lassulása miatt csupán 6% körüli termelésbővülés valószínű. Ez az ütem azonban még mindig dinamikus növekedést jelent.

Az eddigi ipari növekedés eloszlása nem egyenletes sem az ipar ágazataiban, sem az ország területén. Megfigyelhető, hogy az 1998-as növekedés lendületét a korábban lassúbb iparfejlődésű területeken felgyorsult termelés adta. 1999-ben várhatóan tovább nő a külföldi tőke szerepe az ország keleti régióinak iparában. Ugyanakkor a keleti piacokra orientált vállalkozások súlyosbodó nehézségek elé néznek. E két hatás eredőjeként lassuló, de egyenletesebbé váló ipari növekedésre számíthatunk.

Az ipari bruttó termelési érték növekedése
volumenindex, előző év azonos időszaka = 100 %

	1997. év	1998. I-III. negyedév
Régiók		
Közép-Magyarország	106,8	107,6
Közép-Dunántúl	148,6	121,9
Nyugat-Dunántúl	128,4	138,2
Dél-Dunántúl	102,8	115,7
Észak-Magyarország	108,7	117,7
Észak-Alföld	106,3	111,9
Dél-Alföld	100,1	105,2
Ipar összesen	111,1	115,6

Forrás: KSH

Az ipar szerepe az egyes térségek gazdasági helyzetének alakulásában számos tényezőtől függ. Nyilván azokra a térségekre tudott dinamizáló hatást kifejteni az elmúlt időszaki fellendülés, ahol eleve jelentős volt az ipar szerepe.

Az ipari fejlődés elsősorban a dunántúli régióra koncentrálódik. Az elmúlt évben tovább nőtt a nyugat- és a közép-dunántúli régió súlya a bruttó ipari termelésben, nem változott viszont Dél-Dunántúlé. Ezzel szemben az összes többi régió szerepe csökkent vagy stagnált az ipari termék előállításban. A közép-magyarországi térségben ennek oka az ipar Budapestről történő kitelepülési folyamata, ami természetes és szükségszerű jelenség. A térségben egyéb – a jellegének inkább megfelelő szolgáltatási és távközlési – korszerű és jövedelmező gazdasági tevékenységek veszik át a főszerepet, az ipar kiszorulása így itt nem jelenti a térség gazdasági súlyának csökkenését.

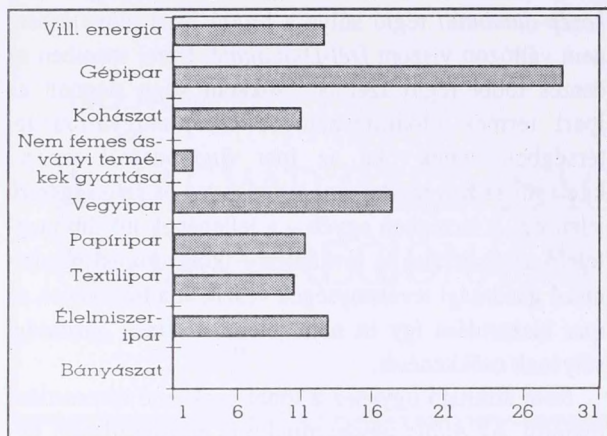
Nem állítható ugyanez a többi csökkenő részesedésű régióról. Az Alföld ugyan mindig is mezőgazdasági termékeiről volt híres, de az ehhez kapcsolódó élelmiszer, illetve egyéb agrár-nyersanyagot feldolgozó iparnak is erős hagyományai voltak erre felé. Az előző rendszer ezt a természetes fejlődést mesterségesen felgyorsította az iparszerű mezőgazdaság megteremtésével, valamint az erőltetett térségi ipartelepítéssel. Sajnos – bár nem meglepő módon – a rendszerváltást követő átalakulás első áldozatai a vállalatközponttól távol eső, sem a cég logisztikai rendszerébe, sem a földrajzi környezethez nem illeszkedő és többnyire nem is jövedelmező alföldi telephelyek voltak. Ezt rövidesen követték a csak szovjet piacra eladható árukat termelő élelmiszeripari és könnyűipari kapacitások. Néhány túlélő számára ugyan felcsillant a remény, hogy „újra megnyílnak az orosz piacok”, de a vevők fizetéseképtelenné válása rávilágított e tervek tarthatatlanságára.

Az észak-magyarországi régióban a KGST megszűnése után a keleti piacok elvesztése, valamint a hadiipari termékek iránti igények zuhanása szinte azonnal súlyos ipari válsághoz vezetett, amelynek kezelésére meglehetősen szerencsétlen lépések történtek. A régióban modernizálás és szerkezetváltás helyett elsősorban a haldokló vállalatok életben tartására ment el jelentős állami tőke. A vasgyártás végül is menthetetlennek bizonyult, a kohókat le kellett állítani. Erre a sorsra jutott a műtrágyagyártás is. Néhány kevésbé anyag- és energiaigényes – és kevésbé környezetszennyező – ipari tevékenység meg tudott maradni. Ma már ezekben a megyékben is nőnek a beruházások, megjelentek a külföldi befektetők, de összességében itt áll a legrosszabbul az ipari reorganizáció.

A jövőt illető kilátások szempontjából az egyes régiókban működő ipar ágazati szerkezetének és exportorientáltságnak van döntő jelentősége. Nem elhanyagolható a hatékonysági mutatók alakulása sem.

**Az iparban foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
Közép-Magyarországon, 1997**

Forrás: KSH

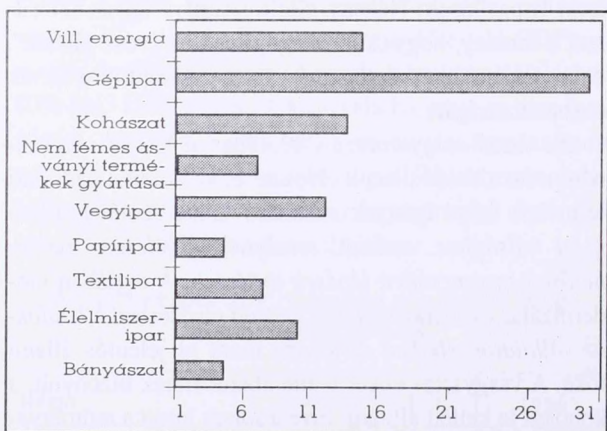
A közép-magyarországi régió – annak ellenére, hogy súlya az iparon belül csökken – elég kedvező iparszerkezettel rendelkezik. Legerősebb területei a vegyipar (itt kapott munkát 1997-ben az ágazat valamennyi foglalkoztatottjának 36%-a), a fa-, papír- és nyomdaipar (az ágazati dolgozók 33%-ával) és a gépipar (az összes foglalkoztatott 26%-ával).

Az ipar néhány mutatója Közép-Magyarországon 1997-ben, %

Részesedés az összes eszközből	Az export részaránya az értékesítésben	A termelékenység változása az előző évhez képest
29,6	34,5	107,9

Forrás: KSH

**Az iparban foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
a Közép-Dunántúlon, 1997**

Forrás: KSH

A Közép-Dunántúl térsége nem véletlenül tartozik az ország leggyorsabban fejlődő régiói közé. Az ágazati szerkezeten belül az igen dinamikusan növekvő gépiparnak van a legnagyobb súlya. 1997-ben itt dolgozott a gépipari foglalkoztatottak 21%-a. Országosan a legnagyobb súlya azonban a kohászat és fémfeldolgozás ágazatban, a bányászatban és a nem fémek és vaskok gyártásán belül van (1997-ben az ágazati dolgozók 24%-ával).

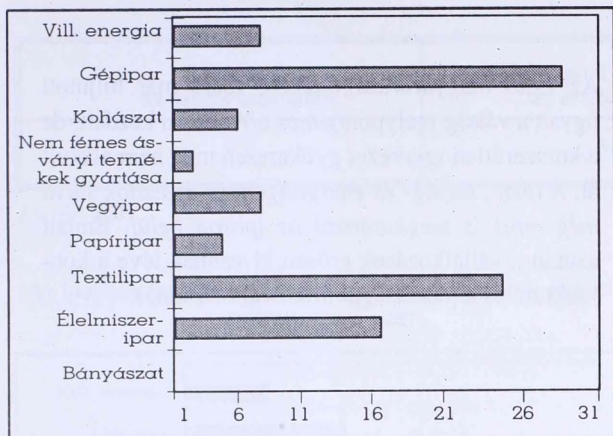
Az ipar néhány mutatója 1997-ben a Közép-Dunántúlon, %

Részesedés az összes eszközből	Az export részaránya az értékesítésben	A termelékenység változása az előző évhez képest
14,6	61,3	144,8

Forrás: KSH

**Az iparban foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
a Nyugat-Dunántúlon, 1997**

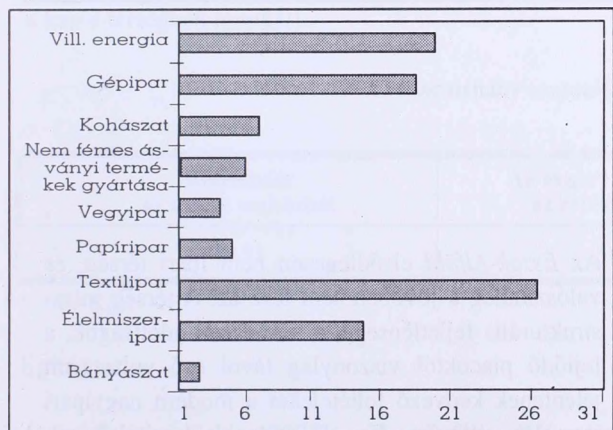
Forrás: KSH

Az ipar néhány mutatója 1997-ben a Nyugat-Dunántúlon, %

Részesedés az összes eszközből	Az export részaránya az értékesítésben	A termelékenység változása az előző évhez képest
13,6	64,1	123,8

Forrás: KSH

**Az iparban foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
a Dél-Dunántúlon, 1997**

Forrás: KSH

Az ipar néhány mutatója 1997-ben a Dél-Dunántúlon, %

Részesedés az összes eszközből	Az export részaránya az értékesítésben	A termelékenység változása az előző évhez képest
10,0	32,9	104,6

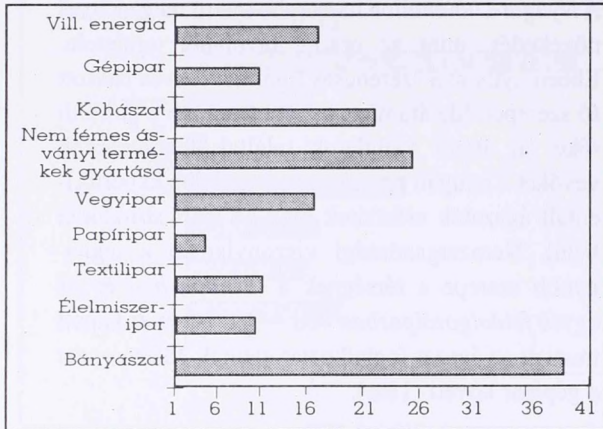
Forrás: KSH

A Nyugat-Dunántúlon hamarabb indult meg az ipari növekedés, mint az ország távolabbi területein. Ebben nyilván a szerencsés földrajzi fekvés játszott fő szerepet. Ide áramlott be leghamarabb a külföldi tőke, az itteni vállalatok találtak leghamarabb vevőket a nyugati piacokon. A leginkább exportorientált ágazatok erősödtek meg az ipari struktúrán belül. Nemzetgazdasági viszonylatban a legnagyobb szerepe a térségnek a *textiliparban* és az *egyéb feldolgozóiparban* volt – 1997-ben itt kapott munkát az ágazat foglalkoztatottainak 22%-a –, ezt a gépipar követi (18%).

A Dunántúl legkevésbé kedvező helyzetű térsége a *Dél-Dunántúl*. Itt kevésbé dinamikus ágazatok nyertek viszonylag nagyobb súlyt az iparon belül, a kiviteli szerepe is kisebb, mint az északabbra települt termelőknél. Ugyankor a növekedési dinamizmus kevésbé az országos átlag felett van, tehát a perspektívák kedvezőek. A térségnek országosan a *textil*, a *ruházati* és a *bőriparban* belül van legnagyobb jelentősége (itt dolgozik az ágazat munkavállalóinak 14%-a).

**Az iparban foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
Észak-Magyarországon, 1997**

Forrás: KSH

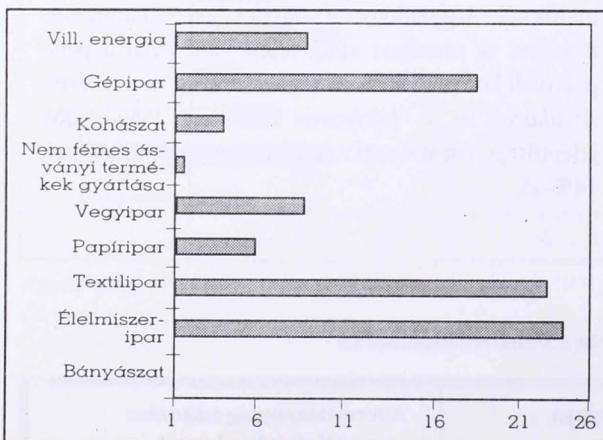
Bízatos viszont, hogy a magyar kormány térségfejlesztési politikájának hatására több nagy külföldi befektető érdeklődést mutatott észak-magyarországi telephely létesítése iránt. Országosan a térségnek legnagyobb szerepe a bányászatban van (az ágazati dolgozók 39%-ával), ezt a nem fémek és ásványi termékek gyártása (26%), valamint a kohászat és fémfeldolgozás (22%) követi.

Az ipar néhány mutatója 1997-ben Észak-Magyarországon, %

Részesedés az összes eszközből	Az export részaránya az értékesítésben	A termelékenység változása az előző évhez képest
12,5	32,9	115,1

Forrás: KSH

**Az iparban foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
Észak-Alföldön, 1997**

Forrás: KSH

Országos viszonylatban az élelmiszer- és dohányiparon, valamint a fa-papír- és nyomdaiparon belül van jelentősebb súlya a térségnek (az ágazati alkalmazottak 18%-ával).

Az észak-magyarországi térség ipara már túljutott ugyan a válság mélypontján és növekedni kezdett, de a korszerűtlen szerkezet gyökeresen még nem alakult át. A tőke-, anyag- és energiaigényes ágazatok súlya még most is meghatározó az iparon belül. Emiatt azután a vállalkozások erősen ki vannak téve a konjunktúra és a gazdaságpolitika változásainak.

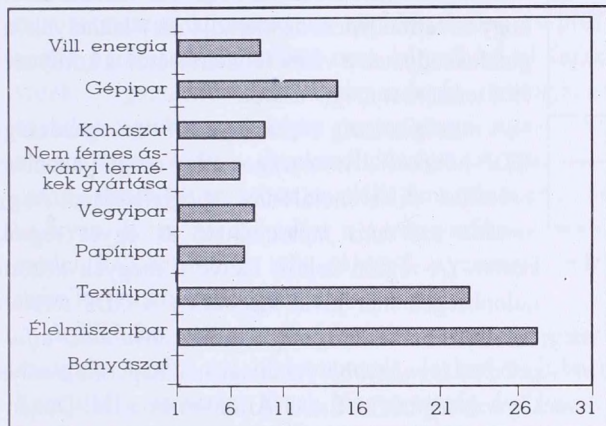
Az Észak-Alföld elsődlegesen nem ipari térség, és valószínűleg a jövőben sem lesz az. A térség infrastrukturális fejletlensége, a természeti adottságok, a fejlődő piacoktól viszonylag távol eső volta nem jelentenek kedvező feltételeket a modern nagyipari termelés számára. Ez alól vannak kivételek, pl. Debrecen és Nyíregyháza vonzáskörzetében jelentős növekedés indult meg.

Az ipar néhány mutatója 1997-ben Észak-Alföldön, %

Részesedés az összes eszközből	Az export részaránya az értékesítésben	A termelékenység változása az előző évhez képest
9,2	34,9	108,0

Forrás: KSH

Az iparban foglalkoztatottak megoszlása ágazatok szerint
Dél-Alföldön, 1997

Forrás: KSH

A Dél-Alföld ipara fejlődik a leglassabban az országban. A körzet iparáról mindaz elmondható, ami az Észak-Alföldéről. Bár némi növekedés itt is van, az őszi oroszországi válság hullámai visszavetik a régió élelmiszeriparát, amely elsősorban a keleti piacokon talált vevőkre. A megfelelő *agrár alapanyagbázis létrejötte nélkül* csak szigetszerű sikerpéldákra lehet számítani, de általános élelmiszeripari és könnyűipari fejlődésre nem.

Országos viszonylatban a régióban erős az *élelmiszeripar* és az *egyéb feldolgozóipar* (az ágazati alkalmazottak 21%-a kap e térségben munkát).

Az ipar néhány mutatója 1997-ben a Dél-Alföldön, %

Részesedés az összes eszközből	Az export részaránya az értékesítésben	A termelékenység változása az előző évhez képest
10,51	36,4	102,9

Forrás: KSH

Építőipar

Az építőipar területén 1998-ban jelentős fellendülés volt. A GKI Rt. az építőipari teljesítmény 1998-as 13%-os bővülése után, 1999-ben 7%-os növekedést prognosztizál a megelőző évhez képest. Mindezt a lassuló gazdasági növekedési ütemre, a csökkenő rendelésállományra, valamint az érintett vállalkozások konjunktúra várakozásaira alapozza.

Az építési piac elmúlt időszak alakulásának területi vonatkozását illető legfontosabb megállapítás az, hogy az egyes régiókban, illetve megyékben – csakúgy, mint a

nemzetgazdaság egészében – az építőipari kibocsátás erősen hektikusan alakult, nagy ingadozásokat mutatott. Az építési-szerelési tevékenység területi megoszlására is jellemző a központi körzet erőteljes túlsúlya, de az építési teljesítmények tekintetében jelentősek a nyugat- és közép-dunántúli, valamint a dél-alföldi régiók is. A következő táblázat adatai alapján kiemelendő a központi régió, ahol a létszámmal való gazdálkodás hatékonysága sokkal magasabb színvonalú, mint az ország egyéb körzeteiben.

A kilencvenes évtized folyamán az építőipar is jelentős átalakuláson ment át, a szervezeti rendszer átfor-

**Az építési-szerelési tevékenység értékének
és az építőiparban foglalkoztatottaknak
a megoszlása 1997-ben (%)**

	Építési-szerelési tevékenység értéke	Az építőiparban foglalkoztatottak
Közép-Magyarország	36,1	32,2
Közép-Dunántúl	11,2	11,5
Nyugat-Dunántúl	15,0	14,4
Dél-Dunántúl	7,8	9,1
Észak-Magyarország	9,2	9,2
Észak-Alföld	8,2	9,6
Dél-Alföld	12,6	14,0
Összesen	100,0	100,0

Forrás: KSH

málódása teljesen újrajazolta a honi építőipar „térképét”. A kereslet átrendeződése az elmúlt hét esztendő során számottevően növelte a nyugat-dunántúli körzet jelentőségét, különösen Vas és Zala megyékben volt érezhető e növekedés. Lényegében megőrizte korábbi pozícióit a központi, a közép-dunántúli és a dél-alföldi régió. E térségekből pozitív példaként Veszprém és Bács-Kiskun megyék emelhetők ki. A többi területen érdemben csökkent az építési-szerelési tevékenység, különösen Nógrád és Somogy megyékben. A legerőteljesebb visszacsúszás az észak-alföldi térségben, s ezen belül is leginkább Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben következett be.

Az elkövetkező esztendőben az építési piac területi egyenlőtlenségeinek érdemi csökkenésére nem lehet számítani. Hosszabb távon azonban lehetséges nivellációs folyamatok beindulása, mindez azonban nagyban függ a területfejlesztési gyakorlatnak (részben az EU-csatlakozással is kapcsolatos) alakulásától.

Agrárgazdaság

A gazdasági fejlődést – a világon mindenütt – a mezőgazdaság szerepének és súlyának relatív csökkenése kíséri. Ez a tendencia Magyarországon is megfigyelhető. Rendkívül kedvezőtlen viszont, hogy hazánkban a mezőgazdaság teljesítménye minden régióban csökkent. A többszörös kompromisszumok árán kialakult és végre-

hajtott rendkívül „szerencsétlen” (gazdaságilag irracionális) mezőgazdasági privatizáció következtében tovább nőttek az ágazaton belüli regionális különbségek. Az elmaradott agrár-térségekben a tulajdon dekoncentrációját az átlagosnál is gyorsabb koncentráció, a tőke kevés kézben való összpontosítása és a falusi bémunkások újbóli megjelenése követte. Az elmaradott térségek fejlesztése fontos kormányzati feladat. Az elmaradott (és nem hatékonyan termelő) térségek lakóit azonban nem azért kell támogatni, hogy a kedvezőtlen adottságok ellenére is termeljenek, hanem azért, hogy ne termeljenek, de maradjanak a lakhelyükön, gondoskodjanak a vidék fenntartásáról, a környezet és a természet megővéséről.

A mezőgazdaság részaránya a nemzetgazdasági GDP-ből 6,4%. Az országos átlag mögött azonban erőteljes differenciálódás, meglehetősen nagy területi szóródás tapasztalható az egyes régiók között. (A régióon belüli, illetve a megyék közötti különbségek már jóval kisebbek.) A GDP területi megoszlását tekintve az agrárgazdaság súlya a dél-alföldi régióban a legnagyobb. Az átlagosnál nagyobb a súlya a mezőgazdaságnak az Észak-Alföldön és a Dél-Dunántúlon, átlag körüli a Nyugat-Dunántúlon, Közép-Dunántúlon és Észak-Magyarországon, míg igen csekély a mezőgazdaság súlya Közép-Magyarország gazdasági teljesítményében.

A fentiekől eltérő sorrend alakul ki, ha egységnyi területre vetítve vizsgáljuk az egyes régiók mezőgazdasági teljesítményét. E szerint az agrárgazdaság fajlagos teljesítménye a legnagyobb éppen Közép-Magyarországon. Ezt a régiót követi Dél-Alföld, Közép-Dunántúl, Észak-Alföld, Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl és végül pedig Észak-Magyarország.

A mezőgazdaságnak a foglalkoztatásban betöltött szerepe is változik. A mezőgazdaság, a vad- és erdőgazdálkodás és a halászat az aktív keresők 7,5–8%-át foglalkoztatja, ez közel 300 ezer főt jelent. Az átlagszámok mögött nagyon eltérő értékek húzódnak meg. Dél-Alföldön az aktív keresőknek 17%-a – az országos átlag több mint kétszerese – a mezőgazdaságban talál munkát. A régiók közötti rangsor második-harmadik helyén Dél-Dunántúlt és Észak-Alföldet találjuk (10–11%). Átlaghoz közeli mezőgazdasági foglalkoztatás tapasztalható Közép-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon. Átlag alatti a mezőgazdasági foglalkoztatás Észak-Magyarországon és Közép-Magyarországon. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma legnagyobb mértékben

Észak-Magyarországon, a legkisebb mértékben Nyugat-Dunántúlon csökkent.

A más irányú foglalkoztatási lehetőségek (ipar, szolgáltatások) viszonylag szoros összefüggést mutatnak a települések méretével: *minél kisebb egy település, a mezőgazdaság helyi foglalkoztatási szerepe annál inkább felértékelődik.* Vagyis a kisebb településeken a népességnek a munkahely választási lehetősége csökken, jórészt a mező- és erdőgazdaságra korlátozódik.

A *vidékfejlesztés* azokra a régiókra irányul, amelyek településstruktúrájában a falvak a meghatározóak, gazdaságuk pedig legjellegzetesebben a mezőgazdasághoz és a természeti környezethez kötődik. Fejlett és prosperáló agrárgazdaság nélkül nem képzelhető el fejlett vidék. Ugyanakkor az agrárgazdaság önmagában egyetlen régióban sem képes megszüntetni a gazdasági elmaradottságot és a munkanélküliséget. A mezőgazdaság számos kistérségben szociális funkciót is ellát, de az ilyen típusú gazdálkodást a versenyszférától eltérő módon kell kezelni, és nem célszerű a versenyszférára szánt forrásokból támogatni.

A GKI Rt. *vállalkozói felmérése* szerint saját gazdaságuk 1999. évi üzletmenetét legkedvezőbbnek Közép-Magyarország, Észak-Magyarország és Nyugat-Dunántúl agrárvállalkozói látják; legkevésbé pedig Észak-Alföld és Közép-Dunántúl cégei bizakodnak. Az Észak-Alföld agrárvállalkozói között a legkisebb (14%) a középtávú expandálást, bővülést tervező cégek aránya. Átlag feletti expanziós törekvésekről számoltak be Közép-Magyarország (45%) vállalkozói.

Infrastrukturális ellátottság

A területi fejlettség és a közlekedési hálózat fejlettsége, kiépítettsége között határozott összefüggés mutatható ki. Napjainkban és a következő évtizedek várható fejlődése alapján ez a meghatározottság azonban sok vonatkozásban átalakul, módosul. A legfontosabb motiváló tényező egyfelől a termelés technikai, szerkezeti elemeinek olyan változása, mely szerint az egységnyi GDP előállításához lényegesen kisebb és fokozatosan csökkenő szállítási igény jelentkezik, másfelől, hogy a szállítási rendszerek és módok látványos technikai fejlődése drámaian csökkentette a szállítási költségeket. Ugyanakkor a szállítás felértékelődésének irányába hat részben a megfigyelhető globalizáció, részben pedig a térségi munkamegosztás gyors ütemű mélyülése és kiszélesedése.

A dolog természetéből következően azonban mind a területi fejlettség, mind a közlekedési és hírközlési hálózat rendkívül merev, rövid távon érdemben alig módosítható adottság, amely csak fokozatosan, szerény mértékben változtatható. A regionális fejlettség és fejlődés, valamint a szállítás és hírközlés közötti sajátos kapcsolatrendszer hangsúlyozása mellett az utóbbi években bizonyos szabályosságok azonban megfigyelhetők e tekintetben is:

- Az ország *úthálózata* alig bővült az évtized elejéhez viszonyítva, de az autópályák, autóutak hossza 25%-kal, az egyéb elsőrendű főutaké 10%-kal növekedett. A fejlesztések koncentráltan valósultak meg, így főként a fővárost és környékét, Nyugat-Dunántúlt és Észak-Magyarországot érintették. Az autópálya-építésnek egyértelműen területi fejlődést segítő szerepe van.
- 1997-ben mintegy 450 km hosszú autópálya üzemelt, amelynek 90%-a a gazdaságilag fejlett Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és a Nyugat-Dunántúl régióiban található. Ez akár természetesnek is mondható, hiszen a forgalom nagysága indokolja ezt, de az autópálya megléte maga is fontos gazdasági fejlődést generáló tényező, *így a regionális különbségek az utóbbi években inkább nőttek, mint csökkentek.* Ezen alig tompított az M3-as autópálya 1998-ban átadott új szakasza.
- Általában az is megfigyelhető, hogy a magasabbrendű utak 100 km²-re jutó sűrűsége a fejlettebb térségekben jóval magasabb. Az országos közúthálózat sűrűségében, azonban már kisebb eltérések mutatkoznak az országos nagy régiók között.
- A térségi, regionális fejlettséggel azonos irányban módosult az áruszállításra használt gépjárműipar állománya és változásának üteme. 1995-97 között a teherszállítás járműállománya országosan 5,4%-kal bővült: Közép-Magyarországon 12,7%-kal, Nyugat-Dunántúlon 8,7%-kal, miközben Észak-Alföldön több mint 3%-kal csökkent. A gyorsabb állományváltozás azonban nemcsak a meglévő ellátottsági különbségeket fokozta, hanem további minőségi eltéréseket is generál.
- A személygépkocsi-állomány és ellátottsági színvonalak tekintetében is hasonló tendenciák figyelhetők meg azzal a különbséggel, hogy az észak-ma-

gyarországi térség, különösen pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlettségéhez képest igen előkelő növekedési ütemet mutat fel: Pest megye után Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében növekedett a leggyorsabban a személyi jármű állománya, azonban ezek zöme magas életkorú keleti típusokból tevődött össze.

Az országon belüli nagy régiók fejlődését a közúti hálózaton túl a *vasúti szállítás* érinti leginkább. Itt azonban a 90-es évek eddigi fejlődése alapján inkább olyan összefüggés figyelhető meg, hogy nem a vasút generálja a térségi fejlődést, hanem fordítva. A térségi fejlődés jelentős különbségei a vasúthálózat változását és a vasút teljesítményének alakulását determinálják. Miután a vasúti szállítási teljesítmények drámaian csökkentek, így a csökkenő szállítási kereslet a vasúthálózaton keresztül tovább fokozza a kevésbé fejlett térségek gazdasági leszakadását.

A *hírközlés* a rendszerváltás óta a legdinamikusabban fejlődő nemzetgazdasági ágazat. A koncessziós szerződést követően jelentős beruházási és fejlesztési tevékenység indult be az országos alaphálózatok kiépítésére, a telefonellátottság színvonalának emelésére. *A távbeszélő fővonalak száma 1990-97 között megháromszorozódott, de például Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében meghatszorozódott. Az ellátottságban tapasztalt korábbi igen jelentős térségi különbségek mérséklődtek, de az ellátottságban még ma is jelentős különbségek vannak.* A legfejlettebb térség ellátottsági mutatója közel kétszerese a legfejletlenebbnek. Érdekes azonban, hogy az üzleti távbeszélő fővonalak közel 50%-a a közép-magyarországi régióban koncentrálódik. Az azonban kétségtelen, hogy az utóbbi két-három évben a telefonellátottság tekintetében érzékelhető *térségi kiegyenlítődési folyamat érvényesült*, és a meglevő különbségeket már inkább a gazdasági fejlettség és a fizetőképes kereslet okozza.

A beruházások regionális alakulása

A beruházások kiemelt szerepet játszanak a területi különbségek változtatásában, ezért viszonylag részletesen bemutatjuk, hogyan alakult az elmúlt években a beruházások térbeli elhelyezkedése, annak dinamikája az egyes régiókban. Bemutatjuk a felhalmozások ágazati szerkezetét a régiók közötti és az azon belüli összehasonlításban, az egy lakosra jutó beruházások teljesítményértékének alakulását, valamint a beruházások anyagi-műszaki összetételének sajátosságait.

A regionális beruházásokat a KSH a beruházás megvalósulási helyén veszi számba, ezért az adatok valóban a régióban megvalósított felhalmozást mutatják. Mivel évről-évre markánsan eltérhet a megyék sorrendje (pl. a zöldmezős beruházások miatt), ezért a következőkben nem egy-egy évet vizsgálunk, hanem az 1992–97 közötti évek átlagát. Ez azonban torzítást okozhat (hiszen ugyanaz a folyóáras adat 1992-ben mást „ért”, mint 1997-ben), de ez talán még mindig kevésbé ad torz végeredményt, mintha – ahogy kellene – regionális beruházási árindexet számolnánk, s azzal végeznénk az összehasonlítást.

A *felhalmozás ágazati szerkezetét vizsgálva szembeűnő különbségek figyelhetők meg az egyes régiók között.* A mezőgazdaság a régió országos arányánál kisebb részt képvisel a közép-magyarországi régióban (ez érthető Budapest túlsúlya miatt), ugyanakkor messze átlagot meghaladó a részesedése a Közép- és Dél-Dunántúlon, valamint az Észak- és Dél-Alföldön. A bányászat a Közép-Dunántúlon és Észak-Magyarországon kiemelkedő jelentőségű ágazat. A modernizáció szempontjából meghatározó jelentőségű feldolgozóipar az átlagosnál nagyobb szerepet játszik a felhalmozásban Közép- és Nyugat-Dunántúlon, míg a viszonylag egyenletesen fejlesztett villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás szakágazat részesedése átlagot meghaladó a Dél-Dunántúlon és Észak-Magyarországon (ez utóbbiak esetében a szénvagyonra épülő erőművek fejlesztései lehetnek meghatározók az eltérésben).

Összességében az ipari beruházások nagyobb súlyt képviselnek a közép- és nyugat-dunántúli és az észak-magyarországi régióban, míg a közép-magyarországi régióban 50%-kal marad el az arány a régió átlagától. Ez is arra utal, *hogy a már iparosodottabb régiók beruházásai továbbra is főként az iparra koncentrálódnak, miközben az iparral gyengén ellátott régiók felzárkózása – legalábbis az ipar tekintetében – az elmúlt hat évben sem történt meg.* Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy az ipar egyfajta leépülése történt a rendszerváltás utáni időszakban. A nagy gépipari, kohászati vertikumok jelentős része megszűnt, más része átalakult, modernizálódott, s ezzel új piacokra lett. Ez azonban azzal is járt, hogy megemelkedett ezen ágazatok beruházási rátája (1992 után). A növekvő (külpiazi) kereslet hatására a profitráta jelentősen emelkedett az iparban (azon belül átlagon felüli mértékben a gépiparban).

A magasabb profitráta, a kedvező konjunktúra, a viszonylag alacsony munkaerőköltségek és a befektetéseket preferáló amortizációs és nyereségadó politika

együttesen az ipari termelők (zömében multinacionális vállalatok) javára rendezte át a jövedelmeket, amelyek éltek is a lehetőségekkel, s részben további modernizálással, részben új, zöldmezős beruházásokkal új szakágazatok alapjait vetették meg (pl. személygépkocsi gyártás).

Az építőipar átlagot jelentősen meghaladó arányban csak a közép-magyarországi régióban fordul elő, amit a nagy fővárosi építkezések és a Pest megyébe települő szolgáltatások mellett a nagy infrastrukturális fejlesztések, rekonstrukciók indokolnak. A kereskedelem, javítás, valamint a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás szakágazatok beruházásai is ebben a régióban átlagot meghaladó mértékűek a vizsgált időszakban, ezt egyfelől a bevásárlóközpont építési láz, másfelől a kisebb panziók, szállodák építése, felújítása okozta. Ezekben tükröződik az is, hogy a főváros és környéke potenciális fogyasztóközönség szempontjából a legígéretesebb, amit a magasabb jövedelmek, a javuló úthálózat és az eltérő életstílus alapoznak meg. Ugyanezen okra vezethető viszsza a szállítás, posta, távközlés és a pénzügyi tevékenységek kimagasló részesedése is a közép-magyarországi régióban. A nagyobb pénzintézetek a fővárosban koncentrálódnak, s a pénzügyi szolgáltatások nagyobb része is itt zajlik (pl. tőzsde csak itt található).

Ezért az e szféra által végrehajtott beruházásokban elért 3/4-es arány nem meglepő, hiszen a meglevő infrastruktúra fenntartása már önmagában is jelentős beruházásokat követel.

Ugyanez az összefüggés látható az ingatlanügyletek és egyéb szolgáltatások, valamint a közigazgatás esetében is (ez utóbbinál a minisztériumok és az országos hatáskörű szervek mellett az akkor még huszonkét kerületi és a fővárosi önkormányzat okozza a nyomasztó felülreprezentáltságot). A társadalmi szolgáltatások területén (oktatás, egészségügy és egyéb közösségi személyi szolgáltatás) a közép-magyarországi régió átlagos vagy átlag alatti szinten ruházott be. Ezt egyrészt a területileg egyenletesebben kiépített hálózatok okozhatták (bár pl. a középiskolák és a felsőfokú tanintézmények, valamint a klinikák és kórházak száma meghaladja a népességszám alapján indokolt szintet). Az oktatásban az Észak-Alföld, az egészségügyben a Nyugat-Dunántúl, az Észak- és Dél-Alföld aránya haladja meg az átlagot. Mindkét szektorban az egyedi nagyberuházások okozzák a jelentős eltérést (pl. soproni kórház-rekonstrukció).

A beruházások térbeli allokációját nagyban befolyásolta az egyes régiók gazdasági tradíciója, korábbi fejlettségi foka és jellege. Az összes beruházásból arány-

talánul magas hányad (43%) valósult meg 1992-97 között a közép-magyarországi régióban. Az itt eszközölt investíciók tekintélyes hányada az infrastrukturális és szolgáltató ágazatokban realizálódott, magas volt az import gépbeszerzés részesedése, tehát a beruházások tovább növelték ezen országrész technikai-műszaki előnyét. A viszonylag fejlett feldolgozóiparral rendelkező országrészekben a további beruházások is a feldolgozóiparba áramlottak, s a gyengén iparosodott régiók felzárkózása egyelőre nem történt meg.

A közép-magyarországi régióban – az előbbiekkal összhangban – a kereskedelem, javítás; a szállítás, posta, távközlés; a pénzügyi tevékenységek; az ingatlan ügyletek és az egyéb gazdasági szolgáltatások, valamint a közigazgatás aránya haladta meg az országos átlagot. A közép- és nyugat-dunántúli régióban a mezőgazdaság, a feldolgozóipar (50%-kal magasabb aránnyal) és az ipar volt nagyobb súlyú a beruházásokban. A dél-dunántúli régióban a mezőgazdaság és az ipar, ezen belül is a villamosenergia, gáz-, hő- és vízellátás jeleskedett a beruházásokban. Észak-Magyarországon a feldolgozóiparba és a villamosenergia, gáz-, hő- és vízellátás szakágazatba (ezzel az iparba) áramoltak a fejlesztési források, ezzel szemben az észak-alföldi régióban inkább a mezőgazdaságot fejlesztették jobban, míg a többi szakágazat az országos átlagnak megfelelően ruházott be. A Dél-Alföldön is a mezőgazdaság kapott átlag feletti mértékben forrást, de a feldolgozóipar és az egészségügy beruházásai is meghaladták az országos átlagot.

A beruházások folyó áras teljesítményértékének régiónkénti növekedési ütemében összességében nem túl nagyok a különbségek (1992-97 között évente átlagosan 23,5%-os növekedés valósult meg), azonban ezt megfelelő fenntartással kell értékelni, mert az induló helyzet és a felhalmozások szerkezete a felszínen tükröződőnél nagyobb eltéréseket rejt magában. A deklarált szándékok szerint a jövőben az eddigieknél több modernizációs beruházás realizálódik majd az ország keleti felében, de ezek számottevő átrendező hatása 1999-ben még alig lesz érzékelhető.

Az 1992–97 közötti időszakot a beruházások erőteljes hullámmása jellemezte. A mélypontot az 1992-es év jelentette, majd 1993-ban kisebb, 1994-ben nagyobb mértékű fellendülés volt. Az 1995-ös restriktív lépések nem múltak el nyomtalanul a felhalmozás esetében sem, a beruházási volumen újra csökkent. 1996-ban stagnálás körüli állapot, 1997-ben érezhető növekedés következett be, amely 1998-ban teljesedett ki.

Az éves folyóáras növekedési ütemek a fejlesztési prioritásokra, a helyi tradíciókra, adottságokra, a bázishelyzetre utalnak. Közép-Magyarországon messze az átlag feletti ütemben bővültek a bányászati, az ipari, az építőipari, a kereskedelmi és az oktatási célú beruházások, miközben még folyóáron is mérséklődött a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás felhalmozása. A Közép-Dunántúlon az ipar, a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, a szállítás, posta és távközlés, az ingatlanügyletek és egyéb gazdasági szolgáltatás, valamint az egyéb közösségi beruházások gyarapodtak átlagot meghaladó ütemben, ellenben csökkentek a bányászat, a pénzügyi tevékenységek beruházásai.

A nyugat-dunántúli régió főleg az építőipar, a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, valamint a közigazgatás területén jeleskedett, miközben folyóáron mérséklődtek a bányászati célú felhalmozási kiadások. A dél-dunántúli régióban a villamosenergia, gáz-, hő- és vízellátás tűnik csak ki, de pl. a bányászat, az építőipar beruházása visszaesett, s stagnált a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, a pénzügyi tevékenységek, valamint az ingatlanügyek és egyéb szolgáltatások felhalmozása. Míg az ország más területein a bányászat fejlesztése visszaszorult, addig Észak-Magyarországon dinamikus növekedést láthatunk, igaz átlag feletti növekedési ütemet ezen kívül csak a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, az egészségügy és az egyéb közösségi szolgáltatás mutatott fel.

Az észak-alföldi régióban átlag feletti felhalmozási dinamikát mutatott a mezőgazdaság, az ingatlanügyletek és az egészségügy, míg nominálisan is csökkenő ütemet a (nem túl nagy súlyt képviselő) bányászat, a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, miközben stagnált a pénzügyi tevékenység folyóáras felhalmozása. A Dél-Alföld csak annyiban tér el ettől, hogy itt a kereskedelem és javítás, a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, a pénzügyi tevékenység beruházása kissé, a közigazgatásé jelentősen meghaladta az átlagot.

Mivel az éves átlagos növekedési ütemek között nincs érdemi eltérés régióként, ezért megállapíthatjuk, hogy a felhalmozás egésze szempontjából a területi különbségek nem növekedtek. Ugyanakkor az egyes régiókban különböztek a felhalmozás hangsúlyos területei, s így a lehetséges későbbi fejlődési pályák is eltérnek egymástól. 1995–98 között pl. a gépipar volt a hazai GDP növekedés egyik legfontosabb motorja, így azok a régiók, amelyekben átlag felett fejlesztették a gépipart, előnybe kerültek. A mezőgazdasági dekonjunkcióra ugyanakkor nem kedvezett azoknak a megyéknek, ahol az átlag feletti arányban fejlesztették ezt a szektort.

Az összes beruházás alakulása jól mutatja ugyan a lehetséges fejlődési utakat, de mechanikusan össze nem hasonlítható adatokat tartalmaz. A régiókat alkotó megyék területe, s különösen népességszáma ugyanis jelentősen eltér egymástól, ezért a továbbiakban az egy főre jutó beruházási kiadásokat elemezzük részletesebben.

Az egy lakosra jutó beruházás teljesítményértékének gazdasági ágak szerinti megoszlása (1992-97 átlaga, %)

Megye, főváros	I	II	III	IV	V	VI	VII	Összesen
Közép-Magyarország	0,8	29,9	5,0	10,4	32,4	6,6	22,3	100,0
Közép-Dunántúl	4,8	66,4	2,4	5,6	16,9	5,5	13,5	100,0
Nyugat-Dunántúl	3,7	64,8	1,7	4,8	20,6	7,0	15,7	100,0
Dél-Dunántúl	10,0	53,8	3,3	6,6	21,6	8,4	15,3	100,0
Észak-Magyarország	4,5	62,9	3,4	4,0	23,7	6,5	13,2	100,0
Észak-Alföld	6,8	49,9	2,4	7,4	27,5	9,8	15,4	100,0
Dél-Alföld	7,6	52,3	2,4	8,1	21,0	10,3	16,0	100,0
Összesen	3,2	40,7	2,9	6,3	24,3	6,1	16,4	100,0

I. Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat, II. Ipar összesen, III. Építőipar IV. Kereskedelem, javítás V. Szállítás, posta és távközlés, VI. Oktatás, egészségügy, VII. Többi gazdasági ág.

A közép-magyarországi régióban az egy főre jutó beruházások a kereskedelem, javítás és a szállítás, posta, távközlés szakágazatban haladják meg az átlagot. A Dunántúlon és Észak-Magyarországon az ipar, az Alföldön az ipar és a mezőgazdaság s részben a kereskedelem és szolgáltatás, valamint az oktatás és egészségügy tűnik ki az egyes területek közül.

Alföldön (ahol már láttuk, hogy a társadalmi szolgáltatások súlya a beruházásokon belül átlagot meghaladó, s ezek általában nagy építés igényűek). A belföldi gépekből a közép- és dél-dunántúli, az észak-magyarországi és kisebb mértékben az alföldi cégek szerzetek be átlagot meghaladó arányban, míg az (általában magasabb technikai szintet képviselő) importgépek inkább a közép-

Az egy lakosra jutó beruházás teljesítményértéke gazdasági ágak szerint (1992-97 átlaga az országos százalékában, %)

Megye, főváros	I	II	III	IV	V	VI	VII	Összesen
Közép-Magyarország	35,4	100,9	236,6	226,5	183,2	149,0	187,1	155,5
Közép-Dunántúl	141,8	153,9	78,5	83,9	65,6	84,1	77,9	106,7
Nyugat-Dunántúl	122,0	166,5	62,1	80,2	88,8	119,6	100,6	118,3
Dél-Dunántúl	178,5	75,3	64,5	59,7	50,6	78,3	53,1	64,4
Észak-Magyarország	86,0	93,4	71,6	38,3	59,1	63,7	48,9	68,3
Észak-Alföld	108,3	61,9	40,8	58,9	57,1	81,0	47,5	57,1
Dél-Alföld	134,2	72,1	46,4	72,3	48,5	94,0	54,7	63,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

I. Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat, II. Ipar összesen, III. Építőipar IV. Kereskedelem, javítás V. Szállítás, posta és távközlés, VI. Oktatás, egészségügy, VII. Többi gazdasági ág.

Az országos átlagot meghaladó az egy főre jutó beruházás a mezőgazdaságban minden régióban a közép-magyarországi és az észak-magyarországi régiót leszámítva, míg az ipar súlya csak a közép- és nyugat-dunántúli régióban átlagot meghaladó, illetve a közép-magyarországi átlagos. Az építőiparban és a szolgáltatásban a közép-magyarországi régió túlsúlya a jellemző, de átlag feletti az egy főre jutó beruházás a nyugat-dunántúli régióban is, igaz, csak az oktatásban és az egészségügyben, s átlagos mértékű a nem nevesített ágazatokban. A gazdasági jellegű szolgáltatások (kereskedelem, szállítás, posta, távközlés) felhalmozási tevékenységében jelentős az elmaradás a Dél-Dunántúlon, Észak-Magyarországon, valamint az Alföldön.

A beruházások anyagi-műszaki összetétele részben a beruházások céljától függ (pl. az infrastruktúra általában magasabb arányú építést feltételez), de részben az anyagi lehetőségek függvénye is (pl. belföldi gyártású vagy importgépet vásárolnak-e). A régiók között nincsenek ugyan nagy különbségek, de az eltérések árulkodók lehetnek. Az építés átlagot meghaladó mértékű a Dél-

magyarországi és a közép- és dél-dunántúli régióra jellemzők.

A gépberuházások aránya az átlagot (48%) csak a Közép-Dunántúlon (52%) haladja meg érdemleges mértékben, míg jelentősen átlag alatti ez a mutató az Észak-Alföldön (45%) és különösen a Dél-Alföldön (43%). A gépberuházások belső aránya (42% hazai gép, 58% importgép) is régióról-régióra változik. Az importgépek súlya nagyobb a közép-magyarországi (72%) és a nyugat-dunántúli (70,5%) régióban, míg átlag alatti a Dél-Dunántúlon (49%), Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön (48%), valamint a Dél-Alföldön (52%).

Az építés éves folyóáras növekedési üteme átlagot meghaladó dinamikájú a közép-magyarországi, a közép-dunántúli és az észak-magyarországi régiókban, míg jelentős elmaradás figyelhető meg az Alföldön és a Dél-Dunántúlon. A belföldi gépek esetében nincs jelentős különbség az ütemekben, nem úgy, mint az importgépeknél: átlag felett teljesítettek a közép-dunántúli, a dél-alföldi és a közép-magyarországi régiók, míg messze

**A beruházások anyagi-műszaki összetétel szerinti megoszlása
(1992–97 átlaga, %)**

Megye, főváros	Építés	Belföldi gép	Import gép	Egyéb	Összesen
Közép-Magyarország	42,0	40,0	46,2	46,5	43,2
Közép-Dunántúl	11,3	13,1	12,7	9,8	11,9
Nyugat-Dunántúl	11,7	8,5	14,6	12,0	11,9
Dél-Dunántúl	6,7	7,8	5,4	6,7	6,5
Észak-Magyarország	8,8	11,3	7,4	8,2	8,8
Észak-Alföld	9,8	10,3	6,8	8,2	8,9
Dél-Alföld	9,7	8,9	7,0	8,4	8,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

**A beruházások anyagi-műszaki összetétel szerinti növekedési üteme
(1992–97 átlaga, %)**

Megye, főváros	Építés	Belföldi gép	Import gép	Egyéb	Összesen
Közép-Magyarország	128,5	125,4	123,2	125,2	126,0
Közép-Dunántúl	130,4	129,5	129,5	126,4	129,6
Nyugat-Dunántúl	121,7	129,0	112,4	113,1	118,3
Dél-Dunántúl	116,3	123,2	120,5	119,2	119,0
Észak-Magyarország	126,8	129,0	112,9	115,2	122,3
Észak-Alföld	113,9	128,3	121,7	127,2	119,6
Dél-Alföld	119,8	129,0	123,1	125,9	122,9
Összesen	124,4	127,1	121,1	122,3	123,7

elmaradt az átlagtól a Nyugat-Dunántúl és Észak-Magyarország.

A GKI Rt. prognózisa szerint 1999-ben a beruházások területi allokációjában nem sok változás lesz. A keleti országrészben – összefüggésben az M3-as autópálya meghosszabbodásával, némi központi ráhatással – számítani lehet a korábbinál valamivel élénkebb és előnyösebb szerkezetű beruházás-növekedésre, de ennek mértéke nem lesz olyan nagy egy év alatt, hogy az számottevően befolyásolja majd e régiók gazdasági életét.

Foglalkoztatás – keresetek – munkanélküliség

A nemzetgazdaság egészében – a húszt főnél többet foglalkoztató vállalkozásokban és létszámhatár nélkül a költségvetésben – alkalmazásban állók száma 25%-kal

csökkent 1992-97 között. A létszám apadása eltérő mértékben érintette az egyes régiókat: a legkevesbé (18%-kal) a közép-dunántúli régió létszáma fogyott, a legnagyobb mértékben a dél-dunántúli (30%-kal).

A régiók többségének létszámvesztési tendenciáit csökkenő ütemű fogyás jellemezte a tárgyalt időszakban (Közép-Magyarország, Dél-Dunántúl, Észak-Alföld, Dél-Alföld). 1997-ben már nem fogyott tovább az alkalmazásban állók száma Közép- és Nyugat-Dunántúlon, s Észak-Magyarország az egyetlen országrész, ahol 1997-ben a korábbi évekhez képest jelentősebb dinamikusabb létszámfogyás következett be.

Az általános gazdasági viszonyok és a foglalkoztatási folyamatok mérlegelése alapján azt prognosztizáljuk, hogy 1999-ben mind a húsz fő fölötti szervezetekben, mind a foglalkoztatottak összlétszáma tekintetében enyhe

létszámnövekedés várható Közép-Magyarországon, Nyugat- és Közép-Dunántúlon; stagnálás valószínűsíthető a két alföldi régióban és Dél-Dunántúlon, de Észak-Magyarországon még mindig nem áll meg a létszám fogyása.

nyugat-dunántúli régióban). A közigazgatás foglalkoztatási viszonyai igen speciális képet mutatnak. A központi régióban alig nőtt az ágazat létszáma hat év alatt, viszont itt alkalmazzák a közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás ágazatban foglalkoztatottak 56%-át.

**Az alkalmazásban állók számának változása régióként és ágazatonként
1992-1997 között (1992=100 %)**

	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Nemzetgazdaság összesen
Mező- és erdőgazd., halászat	38,8	62,4	48,7	51,3	51,8	43,3	48,6	48,8
Ipar	60,7	86,7	91,0	71,8	68,6	77,3	73,0	73,6
Ebből: feldolgozóipar	58,6	93,7	93,5	75,3	68,9	78,1	73,1	74,3
Építőipar	47,0	52,9	62,9	43,4	39,2	42,1	62,5	48,3
Kereskedelem, javítás	60,2	53,1	60,0	50,1	48,1	51,6	54,2	55,7
Szálláshely-szolg., vendéglátás	75,1	72,8	94,1	83,2	92,1	102,4	70,1	80,4
Szállítás, posta, távközlés	81,4	78,9	80,6	73,4	73,6	77,3	77,8	78,6
Pénzügyi szolgáltatás	110,7	102,1	107,9	103,3	101,1	98,5	98,5	105,7
Ingatlanügyek, gazdasági tev.-t segítő szolgáltatás	72,2	80,9	118,2	65,0	74,2	101,0	88,6	77,2
Közigazgatás	102,2	158,2	139,8	151,8	184,6	148,3	139,2	119,6
Oktatás	83,8	81,4	78,0	75,6	78,6	80,4	80,7	80,6
Egészségügy	85,0	100,7	83,4	80,3	87,0	87,9	88,2	86,5
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	74,7	68,4	75,5	68,9	74,0	80,0	79,5	74,7
Összesen	74,4	82,0	80,8	70,2	73,1	73,8	72,9	74,9

Forrás: KSH

A tárgyalt hat év alatt mindössze két nemzetgazdasági ágban – a pénzügyi szolgáltatásokban és a közigazgatásban – emelkedett a foglalkoztatottak száma. Az előbbi esetben az alacsony bázis és a tevékenység dinamikus térnyerése magyarázza a jelenséget, az utóbbiban politikai okokon túlmenően, főleg vidéken a munkanélküliség egyfajta kompenzálásaként nőtt az állami foglalkoztatás (például a munkanélküliség kezelésére létrehozott intézményrendszer, a közmunka is növelte e körben a létszámot). A pénzügyi szolgáltatásban alkalmazottak száma az alföldi régiókban csökkent, a gazdasági fejlődés élvonalas régióiban átlagon felüli dinamikával nőtt (a központi régióban, ezen belül is főként a fővárosban és a

Az „állami alkalmazottak” száma legdinamikusabban (85%-kal az) az észak-magyarországi régióban emelkedett.

A területi statisztika adatai szerint a legnagyobb létszámvesztést a mezőgazdaság, az építőipar és a kereskedelem szenvedte el, azonban mindhárom ágazatban magas a 20 fő alatti vállalkozások aránya, így a helyzetkép meglehetősen torz, inkább csak a nagy-szervezetekre jellemző. Területileg ezen ágazatok létszámfogyása elég kiegyensúlyozott volt, a tevékenység szempontjából kedvezőbb országrészekben kisebb volt, míg az ellenkező póluson értelemszerűen nagyobb.

**Az alkalmazásban állók számának megoszlása nemzetgazdasági
áganként és régióként 1997-ben**

	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Nemzetgazdaság
Mező- és erdőgazd., halászat	7,9	13,6	13,5	16,7	10,3	17,8	20,3	100,0
Ipar	21,5	15,9	14,8	8,6	13,4	13,1	12,5	100,0
Ebből: feldolgozóipar	21,9	15,1	15,8	7,8	12,3	13,6	13,2	100,0
Építőipar	37,5	9,7	14,1	8,3	8,2	9,4	11,0	100,0
Kereskedelem, javítás	41,8	7,9	10,3	8,3	8,2	11,8	11,6	100,0
Szálláshely-szolg., vendéglátás	42,4	8,8	11,8	8,0	9,7	10,6	8,6	100,0
Szállítás, posta, távközlés	38,5	8,6	10,6	8,1	11,1	13,5	9,7	100,0
Pénzügyi szolgáltatás	47,4	8,1	8,2	8,2	8,8	9,3	9,9	100,0
Ingatlanügyek, gazdasági tev.-t segítő szolgáltatás	59,6	7,8	6,9	5,1	6,5	6,5	7,4	100,0
Közigazgatás	56,3	6,1	5,4	6,2	9,1	9,4	7,6	100,0
Oktatás	30,4	9,8	9,7	9,8	11,7	15,7	12,9	100,0
Egészségügy	35,4	8,7	8,9	9,6	11,1	13,3	12,9	100,0
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	48,3	7,4	9,5	7,6	7,5	10,2	9,5	100,0
Összesen	33,8	11,0	11,1	8,8	11,0	12,6	11,7	100,0

Forrás: KSH

Az iparban – a nemzetgazdaság vezető ágában – a létszám apadása megegyezett a nemzetgazdasági átlaggal, viszont területi különbségei igen jelentősek, a legkisebb létszámvesztést elkönyvelő nyugat-dunántúli régió és legnagyobbat magáénak tudó közép-magyarországi között harminc százalékpontos az eltérés. Budapestről és Pest megyéből kivonult a korábbi ipari termelés tetemes hányada, s csak egy méreteiben lényegesen kisebb, korszerű ipar szerveződött újjá.

A multinacionális vállalatok – sok esetben világszínvonalú technológiát meghonosító – terjeszkedése a tárgyalt időszakban a nyugat- és közép-dunántúli megyéket érintette. Az ország keleti részeibe csak szórványosan merészkedtek, ez a folyamat még csak most van megindulóban.

A magyar foglalkoztatási viszonyokat némi torzultság jellemzi: a Központi régióban áll alkalmazásban a lét-

szám 34%-a, rendkívül magas a főváros és környékének túlsúlya az üzleti szolgáltató ágakban és a közigazgatásban (56-60%), de 40% feletti alkalmazási súllyal van jelen Budapesten az egyéb közösségi és lakossági szolgáltató és a pénzügyi szolgáltató ágazat, valamint a kereskedelem, a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazat is. A másik öt régió között viszonylag arányosan oszlanak meg a foglalkoztatottak. Mindegyikben – Dél-Dunántúl kivételével – az összes foglalkoztatott súlyánál magasabb az iparban alkalmazottak hányada, s Észak-Magyarország kivételével ez jellemző a mezőgazdaságra is.

Az egyes régiókon belüli foglalkoztatási arányokat vizsgálva az látható, hogy míg a Központi régióban az alkalmazásban állók 40%-a a közösségi szolgáltatásokban talál megélhetést, addig ez az arány Dél-Dunántúlon és Észak-Magyarországon 30-30%, a többi régióban 23% körül van.

Az ipar a fő foglalkoztatási terület Közép- és Nyugat-Dunántúlon – 40% – feletti aránnyal, s ennek messze az ágazati országos átlag (31%) alatti a szerepe a Központi régióban, ahol ez csak 20%-os. A mezőgazdaság a dél-dunántúli és az alföldi régiók életében játszik érzékelhető szerepet.

eltérnek az intézményi statisztikától, mert ennek alapján a legkisebb – mindössze 3%-os – létszámfogyás Nyugat-Dunántúlon volt, ezt követi Közép-Dunántúl (7%), majd Dél-Alföld 9%-os apadással. Ez utóbbi régió e számbavételi módszerrel lényegesen jobb pozíciót ért el. A sereghajtó a dél-dunántúli régió 15%-os csökkenéssel. Az

Az alkalmazásban állók számának megoszlása régióként és nemzetgazdasági áganként 1997-ben

	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Nemzetgazdaság összesen
Mező- és erdőgazd., halászat	1,5	8,0	7,9	12,4	6,1	9,2	11,2	6,5
Ipar	20,0	45,6	41,9	30,6	38,4	32,6	33,5	31,4
Ebből: feldolgozóipar	17,7	37,6	38,8	24,2	30,7	29,5	30,8	27,3
Építőipar	3,4	2,7	3,9	2,9	2,3	2,3	2,9	3,1
Kereskedelem, javítás	8,2	4,8	6,1	6,2	4,9	6,2	6,6	6,6
Szálláshely-szolg., vendéglátás	2,8	1,8	2,4	2,0	2,0	1,9	1,6	2,2
Szállítás, posta, távközlés	10,5	7,2	8,8	8,5	9,3	9,9	7,6	9,2
Pénzügyi szolgáltatás	3,6	1,9	1,9	2,4	2,1	1,9	2,2	2,6
Ingatlanügyek, gazd. tev. segítő szolgáltatás	6,2	2,5	2,2	2,0	2,1	1,8	2,2	3,5
Közigazgatás	20,5	6,8	5,9	8,6	10,1	9,1	8,0	12,3
Oktatás	9,2	9,2	8,9	11,4	11,0	12,7	11,2	10,2
Egészségügy	10,2	7,7	7,8	10,7	9,9	10,3	10,8	9,8
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	3,9	1,8	2,3	2,3	1,9	2,2	2,2	2,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH

A munkaerő-felmérés nemzetközi módszertan alapján végzett vizsgálata szerint a foglalkoztatottak száma összességében 11%-kal, a munkanélkülieké 21%-kal csökkent 1992-97 között. Ez lényegesen kisebb fogyást testesít meg a foglalkoztatottak körében, mint az intézményi statisztikákból származó adat. Ennek részben módszertani okai vannak, de egyben azt is jelzi, hogy a népesség elég jelentős része a 20 fő alatti gazdasági szervezetekben talál megélhetést, illetve alkalmi munkából él, továbbá kisvállalkozóvá vált. A munkaerő-felmérés eredményei a rangsor tekintetében is némiképp

aktív munkanélküliek száma a tárgyalt hat év alatt Közép-Dunántúlon és Dél-Alföldön apadt a legjobban 37-36%-kal, a legkisebb a mérséklődés – 11% – Dél-Dunántúlon.

Az alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete 1997-ben Közép-Magyarországon 25%-kal haladta meg az országos átlagot, az összes többi régióban alacsonyabb volt annál, az elmaradás csak néhány százalékos volt Közép-Dunántúlon, s a legnagyobb – közel 20%-os – Észak-Alföldön.

**Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete régióként
a nemzetgazdasági átlag százalékában, 1997-ben**

	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunán-túl	Nyugat-Dunán-túl	Dél-Dunán-túl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Nemzetgazdaság összesen
Mező- és erdőgazd., halászat	121,0	108,2	96,5	101,0	90,9	93,4	98,4	100,0
Ipar	128,8	103,4	94,1	90,5	92,7	83,8	85,7	100,0
Ebből: feldolgozóipar	132,2	105,0	95,9	77,8	90,3	83,4	86,5	100,0
Építőipar	118,7	96,8	94,0	87,8	91,0	88,5	84,5	100,0
Kereskedelem, javítás	135,4	81,2	80,8	73,2	67,1	71,4	72,8	100,0
Szálláshely-szolg., vendéglátás	124,4	87,2	96,6	84,4	75,5	76,2	75,4	100,0
Szállítás, posta, távközlés	121,9	83,1	92,2	87,4	84,2	82,7	86,7	100,0
Pénzügyi szolgáltatás	132,9	68,6	73,5	71,5	64,5	70,6	70,3	100,0
Ingatlanügyek, gazdasági tev.-t segítő szolgáltatás	121,3	86,4	64,2	77,6	63,9	59,8	64,4	100,0
Közigazgatás	112,2	88,4	95,0	88,2	74,5	76,3	88,4	100,0
Oktatás	107,4	99,1	101,4	98,7	98,0	91,5	96,9	100,0
Egészségügy	111,1	95,5	93,0	94,0	91,4	96,5	94,8	100,0
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	124,9	82,5	78,0	87,7	72,6	69,0	75,3	100,0
Összesen	124,9	96,4	91,2	87,0	86,2	81,6	84,3	100,0

Forrás: KSH

A legszélsőségesebb kereseti viszonyok a pénzügyi szolgáltatók körében uralkodnak. Az itt dolgozók esetében a központi és az észak-magyarországi régió keresetei között kétszeres a különbség, nyilván a fővárosi központokban és a vidéki hálózatban elérhető keresetek között hatalmas a távolság. Köztudott, hogy a pénzügyi szolgáltatók átlagkeresetei a legmagasabbak, közel kétszeresen haladják meg a nemzetgazdasági átlagot. Ezen belül az amúgy is magas közép-magyarországi átlagot majdnem 110%-kal szárnyalják túl, viszont Közép-Dunántúlon csak 40%-kal múlják felül a régióra jellemző átlagkereseteket.

Ezen kívül még meglehetősen nagy szélsőségek tapasztalhatók a regionális keresetekben a feldolgozóiparban és a kereskedelemben is.

A munkanélküliség kialakulása óta jelentősek annak területi különbségei. Az állástalanok száma több száz-ezer fővel csökkent az évek során, de az OMMK regisztrált munkanélküliekre számított munkanélküliségi

rátája 1998 augusztusában is több, mint négyszeres különbséget mutatott a legalacsonyabb és a legmagasabb mutatóval rendelkező megye között.

Regionálisan természetesen tompítottabbak (bő háromszoros) az eltérések, de így is igen jelentősek: a közép-magyarországi régió munkanélküliségi rátája 4,7%, az észak-magyarországié 15,5% volt augusztus végén. (Egy évvel korábban 5,6%, illetve 16,6% voltak a megfelelő adatok, tehát mindkét póluson és az összes többi régióban csökken az állástalanság színvonala, de a különbségek nem.) A különféle módszerrel készült felmérések megegyeznek abban, hogy regionálisan a legelőnyösebb helyzetben Közép-Magyarország van, ahol 5–6% körülire tehető a munkanélküliségi ráta. Tehát akörül a nemzetközileg elfogadott határérték körül (5%) van, amely már csak a gazdaság működéséhez szükséges természetes mozgásokhoz szükséges – zömében átmeneti – állástalanságot jelent. (Ettől a magyar sajátosságok némileg eltérnek.)

**Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete ágazatonként és régióként
a nemzetgazdasági átlag százalékában, 1997-ben**

	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Nemzetgazdaság összesen
Mező- és erdőgazd., halászat	70,2	81,4	76,7	84,2	76,4	83,0	84,6	72,5
Ipar	108,3	112,8	108,5	109,4	113,1	108,0	106,8	105,1
Ebből: feldolgozóipar	107,3	110,2	106,3	90,5	106,0	103,4	103,7	101,1
Építőipar	82,3	87,0	89,3	87,4	91,5	93,9	86,7	86,6
Kereskedelem, javítás	105,3	81,9	86,0	81,8	75,7	85,1	83,9	97,2
Szálláshely-szolg., vendéglátás	75,2	68,3	79,9	73,3	66,1	70,5	67,5	75,5
Szállítás, posta, távközlés	107,0	94,6	110,8	110,3	107,2	111,1	112,7	109,7
Pénzügyi szolgáltatás	208,7	139,7	158,2	161,4	146,9	170,0	163,6	196,2
Ingatlanügyek, gazdasági tev.-t segítő szolgáltatás	107,8	99,6	78,2	99,1	82,3	81,4	84,8	111,1
Közigazgatás	99,3	101,4	115,1	112,1	95,5	103,4	115,8	110,5
Oktatás	73,0	87,3	94,4	96,4	96,6	95,2	97,5	84,9
Egészségügy	69,2	77,2	79,4	84,1	82,6	92,1	87,5	77,9
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	94,3	80,8	80,7	95,1	79,5	79,2	84,3	94,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH

A munkanélküliség szempontjából a legreménytelenebb helyzetben az észak-magyarországi és az észak-alföldi régió van, ahol tartósan magas a munkanélküliség színvonala. Az utóbbi időben ugyan itt is csökken az

állástalanok száma, de elsősorban azért, mert sokan véglegesen kikerülnek az ellátási, illetve nyilvántartási rendszerből.

**A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitása régiók szerint
1998. július-szeptember**

Régió	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek	Gazdaságilag aktívák	Gazdaságilag inaktívák	Munkanélküliségi ráta, %
			ezer fő		
Közép-Magyarország	30,7	22,2	30,1	27,1	5,6
Közép-Dunántúl	11,7	10,1	11,5	10,6	6,6
Nyugat-Dunántúl	11,2	8,8	11,0	8,6	6,1
Dél-Dunántúl	9,4	11,2	9,5	10,0	8,9
Észak-Magyarország	10,7	17,9	11,3	13,9	12,0
Észak-Alföld	12,9	18,5	13,4	16,4	10,5
Dél-Alföld	13,4	11,3	13,2	13,4	6,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	7,6

Forrás: KSH

A munkaerő-felmérés, amely a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően csak az aktív (munkát kereső) munkanélkülieket veszi figyelembe, színvonalában eltérő, de struktúrájában az előbbiekhöz hasonló eredményre jut. Tehát az átlagosnál kedvezőbb helyzetben van Közép-Magyarország, Nyugat- és Közép-Dunántúl, valamint Dél-Alföld, a legrosszabban pedig Észak-Magyarország.

A munkanélkülieken belül magas (OMMK 30%; munkaerő-felmérés 50%) a tartósan állástalanok aránya, akik számára perspektivikusan sem nyílik elhelyezkedési lehetőség a munkaerőpiacon. Ez az alacsony munkanélküliségi rátájú területeken is jellemző, sőt egyes szakvélemények szerint ezekben a térségekben az állástalanok zöme egyéni adottságai miatt kedvező gazdasági klíma esetén is elhelyezhetetlen.

A közép-magyarországi, illetve nyugat- és dél-dunántúli régiókban a kedvezőbb gazdasági körülményeken túlmenően az érintett populáció magasabb iskolai végzettsége, kedvezőbb szakképzettségi szintje és struktúrája is hozzájárult a munkanélküliség mérséklődéséhez. Így nem véletlen, hogy az államilag szervezett közmunkán a foglalkoztatottak fele a foglalkoztatási szempontból legkritikusabb helyzetben lévő megyékből került ki 1997-ben (Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg). A közmunka programok döntően az alacsony iskolai végzettségű, idősebb korosztályhoz tartozó, hosszabb ideje munkanélküli férfiak számára biztosítanak munkalehetőséget.

Rövid távon – 1999-ben – a helyzet változatlansággal számolunk, ha a munkanélküliség szintje valamelyest csökken is, a területi különbségek megmaradnak.

*Az első és legfontosabb piaci törvény,
hogy amint az emberek kezdik érteni, mit
csinálunk, rögtön át kell térni valami másra.*

